

25-oji – jubiliejinė – Jono Jablonskio konferencija „Variantiškumas kalbose ir jų atmainose“

Jablonskio vardu pavadinta mokslinė konferencija pirmą kartą surengta 1993 m. Lietuvių kalbos instituto Kalbos kultūros skyriaus ir Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedros pastangomis. Nuo tada konferencija tapo tradicinė ir vyksta kas rudenį (iki 2003 m. – Vilniaus universitete, išskyrus ketvirtąją, kuri surengta Marijampolėje, o nuo 2003 m. – pakaitomis Lietuvių kalbos institute arba Vilniaus universitete). 2005, 2009 ir 2010 m. konferencija buvo tarptautinė. 2011 m. konferencija nebuvo surengta, o institute įkūrus Bendrinės kalbos skyrių, 2012 m., vėl atnaujinta ir pakaitomis toliau rengiama abiejose institucijose. 2016 m. rugsėjo 23–24 d. VU Filologijos fakultete vyko 23-ioji tarptautinė mokslinė Jablonskio konferencija „Reikšmė kalboje ir kultūroje“. Ši konferencija nuo savo pirmtakių skyrėsi tuo, kad joje pirmą kartą buvo susitelkta į iki šiol mažiausiai akcentuotą Jablonskio tyrimų sritį – semantiką. 2017 m. rugsėjo 29 d. LKI vyko 24-oji tarptautinė mokslinė konferencija „Skaitmeniniai kalbos ištekliai, jų plėtros kryptys ir panaudos galimybės“.

Jablonskio darbai ypač reikšmingi lietuvių kalbai, taip pat – visai lietuvių tautai. Tad simboliška, kad jubiliejinė – 25-oji – konferencija įvyko Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimo metais. 2018 m. rugsėjo 27–28 d. VU Filologijos fakultete suorganizuota Jablonskio konferencija „Variantiškumas kalbose ir jų atmainose“ (angl. *Variation across Languages and their Varieties*) (konferencijos tinklalapis www.jablonskio-konferencija.flf.vu.lt/lt/) pritraukė net 66 dalyvius (daugiau nei pusė jų – iš užsienio).

Atsižvelgiant į dabartines kalbotyros aktualijas ir tendencijas, Jablonskio konferencija siekta: 1) pakviesti įvairių kalbos lygmenų variantiškumo aspektais besidominčią tarptautinę lingvistų bendruomenę į akademinį dialogą; 2) nutolti nuo siauros kalbos norminimo problematikos, praplėsti mokslinių interesų sritį ir telktis ties kalbos variantiškumo tyrimais.

Pasaulyje plačiai tiriamas kalbų variantiškumas akivaizdžiai patenka ir į paties Jablonskio darbų sritį, tik iki šiol jis dažniausiai buvo akcentuojamas iš kalbos norminimo perspektyvos. Šiais metais į kalbos norminimą siekta pasižiūrėti iš kitos pusės, t. y. iš kokių variantų renkamasi, kokie variantai atsiranda greta norminių, koks variantiškumas galimas apskritai, kokią įtaką kalbos (bendrinės kalbos ir tarmių) variantiškumui turi kitos kalbos ir kt. Kitais žodžiais tariant, norėta pasižiūrėti, su kokiais sunkumais galėjo susidurti pats Jablonskis ir kaip kalba varijuoja šiais laikais. Į konferenciją stengiasi pritraukti pranešėjų, kurie analizuotų variantiškumo klausimus ir problemas, aktualias ir kitose kalbose, ne tik lietuvių. Taip tikėtasi įgyvendinti dar vieną konferencijos siekį – pasižiūrėti, su kokiomis problemomis susiduriama norminant kalbas kitose

šalyse, kokios universalijos būdingos skirtingoms kalboms.

Plenarinio posėdžio dalyviai. Vytauto Kardelio nuotr.

Į renginį atvykę tyrėjai iš įvairių šalių (Alžyro, Italijos, Japonijos, Kinijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Nigerijos, Rusijos, Suomijos, Švedijos, Šveicarijos, Ukrainos, Vokietijos) ir iš įvairių Lietuvos institucijų (Klaipėdos universiteto, Lietuvių kalbos instituto, Šiaulių universiteto, Vilniaus universiteto, Vilniaus universiteto Kauno fakulteto ir Vytauto Didžiojo universiteto) dirbo keturiuose sekcijose: Bendrinės kalbos, Fonologijos ir dialektologijos, Etnolingvistikos, Senosios raštijos.

Konferenciją organizavo VU Filologijos fakulteto Taikomosios kalbotyros instituto Lietuvių kalbos katedra ir Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos tyrimų centras, finansavo Lietuvos mokslo taryba, rėmė VU Filologijos fakultetas.

Kaip sakė konferencijos atidaryme viena iš plenarinio posėdžio koordinatorių – Lietuvių kalbos katedros profesorė Irena Smetonienė – tai jau antroji tokio masto Jablonskio konferencija, šiais metais bendradarbiauti pasiūlė keli tarptautiniai moksliniai žurnalai. Ji atkreipė dėmesį į tai, kad „Jablonskis šiandien iškeliaus į daugybę pasaulio šalių. Ir kad jis turbūt gyvas būdamas nesitikėjo tokio pripažinimo.“

Sveikinimo žodį dalyviams tarė VU Filologijos fakulteto dekanė Inesa Šeškauskienė ir LKI direktorė Albina Auksoriūtė. Dekanė, pasidžiaugusi tvirtomis Jablonskio konferencijos tradicijomis, kalbėjo apie jos šiuolaikiškumą pasauliniame lingvistikos kontekste. Albina Auksoriūtė atkreipė dėmesį į dar vieną svarbią sukaktį – rugsėjo 24 d. 85-metį šventė vienas iš šios konferencijos sumanytojų Pranas Kniūkšta. Sveikinimo žodį taip pat tarė konferencijos mokslinio komiteto pirmininkė akademikė Grasilda Blažienė.

Konferenciją kviestiniu pranešimu pradėjo LKI Geolingvistikos centro vadovė, vyriausioji mokslo darbuotoja Danguolė Mikulėnienė. Ji anglų kalba perskaitė pranešimą

„Jono Jablonskio darbai: įtaka lietuvių lingvistiniams diskursams ir atspindžiai juose“. Profesorė aptarė asociacijas, slypinčias po visiems žinomą Jablonskio įvaizdžiu (kalbininkas, mokytojas ir bendrinės kalbos tėvas), kalbėjo apie tai, kaip šis įvaizdis buvo suformuotas. Teiginių analizė buvo pagrįsta Jablonskio bendraamžių, studentų ir vėlesnių laikų kalbininkų publikacijomis. Antrą kviestinį pranešimą „Philologische und linguistische Mutmaßungen über apr. III 101, 18 *ainawijdi*“ vokiečių kalba skaitė Pizos universiteto Baltų filologijos katedros prie Kalbotyros departamento vedėjas ir VU garbės daktaras profesorius Pjėtras Umbertas Dinis (Pietro Umberto Dini, Italija). Daugiausia dėmesio svečias skyrė Martyno Liuterio „Mažojo katekizmo“ (arba „Enchiridion“) formos *ainawijdi* analizei. Lenkijos mokslų akademijos Slavistikos instituto profesorė Zofija Sawanievska-Mochova (Zofia Sawaniewska-Mochowa) ir to paties instituto mokslo darbuotoja Malgožata Kasner (Małgorzata Kasner) lenkų kalba parengtame pranešime analizavo sąvoką *kaltūnas* lenkų ir lietuvių kalbose ir kultūrose („Wariancje *kottuna* w języku i kulturze polskiej i litewskiej“). Plenarinį posėdį baigė Latvijos universiteto Latvių kalbos instituto mokslo darbuotojos Ilgos Miglos pranešimas latvių kalba „Frazeologizmu variantums latviešu valodā“. Jo autorė aptarė frazeologizmų variantiškumą latvių kalboje.

Toliau darbas vyko sekcijomis. **Bendrinės kalbos sekcijoje** Agnės Bielinskienės, Jolantos Kovalevskaitės, Erikos Rimkutės ir Lauros Vilkaitės-Lozdienės pranešimas buvo skirtas lietuvių kalbos pastoviųjų junginių gramatiniam variantiškumui. Rita Miliūnaitė supažindino su pastaruoju dešimtmečiu lietuviakalbiame interneto elektroniniame diskurse išryškėjusiu sąvitu socialiai žymėtu stiliumi – *infantiliąja kalba*. Lina Plaušiniūtė lygino akademinės kalbos frazių vartojimą gamtos ir biomedicinos dalykų studentų bakalauro baigiamuosiuose darbuose. Džang Si (Zhang Xi, Kinija) atskleidė aukštųjų mokyklų studentų požiūrį į anglų kalbos variantus ir jų tarpkultūrinį supratimą. Andra Kalnača ir Ilzė Luokmanė (Lokmane) nagrinėjo konstrukcijas su nelinksniuojamais dalyviais, turinčiais baigmenis *-ot(ies)* ir *-am(ies)/-ām(ies)*. Juri Okami (Yurie Okami, Japonija) kalbėjo apie santykinę atributinių būdvardžių tvarką, Elina Šektman (Rusija) pristatė veiksmažodžių su kintamosiomis būtojo laiko ir antrojo tipo dalyvių formomis paradigmas anglų kalboje. Julija Korostenskienė remdamasi generatyvine tradicija nagrinėjo baltų kalbų veiksmažodžio varijavimo lygius ir šaltinius.

Penktadienį Bendrinės kalbos sekcijos rytinėje sesijoje Loreta Vaičiulytė-Semėnienė kalbėjo apie *chaki* spalvą dabartinėje lietuvių (rašto) kalboje, o Robertas Kudirka svarstė apie lietuvių kalbos žargono priesaginiųrieveiksmių variantiškumą. Inta Urbanoviča (Latvija) aptarė funkcinį paronimų vaidmenį norminėje kalboje. Agnė Aleksaitė nagrinėjo ypatybių pavadinimus Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne. Silvija Eberė Nvahi (Sylvia Ebere Nwachi, Nigerija) kreipė dėmesį į anglų kalbos įtaką socialinėje medijoje. Baigiamajame šios sekcijos posėdyje taip pat nuskambėjo įdomių pranešimų. Larisa Taranenko (Ukraina) kalbėjo apie anglų folklorinių tekstų archetipinius bruožus kreipdama dėmesį į prozodinę tekstų organizaciją. Justina Mandravickaitė apžvelgė kiekybinius

indikatorius rašytinių tekstų funkcinių stilių analizėje. Alesandras Vitalė (Alessandro Vitale, Italija) diskutavo dėl žodžio *hostis* transformacijos, „privataus“ ir „viešo“ prieš baltų ir slavų kalbose. Sonata Vaičiakauskienė apžvelgė svetimoms kilmės daiktavardžių morfologinį įforminimą.

Dialektologijos ir fonologijos sekcijoje darbas taip pat vyko dvi dienas. Pirmąją dieną Daiva Aliūkaitė kalbėjo apie taisyklingos kalbos bruožus paprastojo kalbos bendruomenės nario vertinimu, Danguolė Mikulėnienė – apie tarminių požymių tvarumą ir jų raišką lietuvių kalbos kvazistandartuose. Marina Kolisnyk (Ukraina) analizavo Anglijos šiaurės rytų dialektų leksinę sistemą (nuo 2000 iki 2010 m.). Christa Šnaider (Schneider, Šveicarija) kalbėjo apie lietuvių kalbos varijavimą ir pokyčius. Popietinėje sesijoje Julija Višenskaja (Rusija) perskaitė pranešimą apie prancūzų kalbos anglų-normanų dialekto formavimąsi kaip vieną iš priklausymo dviem kultūroms problemų. Nijolė Tuomienė kalbėjo apie lietuvių kalbą paribio arealuose dėmesį kreipdama į tarties kaitą. Jovita Nevulis-Grabliūnas (Jovita Niewulis-Grablunas, Lenkija) siekė atsakyti į klausimą, ar susišneka dabar dziedulis su anūku Pūnsko krašte. Jūratė Lubienė ir Dalia Pakalniškienė nagrinėjo šiaurės žemaičių patarmės somatonimus: galvos srities leksemų nominacijos įvairovę. Antrąją konferencijos dieną rytinis sekcijos posėdis sukviėtė fonologijos specialistus. Solveigos Čėiranės ir Inesės Indričanės (Indričane, Latvija) pranešimas buvo skirtas latvių kalbos balsių tyrimams. Micuhiro Nakamura (Mitsuhiro Nakamura, Japonija) kėlė klausimą, ką individuali fonetinė variacija gali paaiškinti apie fonologiją, ir bandė į ją atsakyti. Ala Kalyta (Ukraina) perskaitė pranešimą apie energetines paradigmas. Jana Tapertė (Taperte, Latvija) aptarė pozicinius /l/ variantus norminėje latvių kalboje. Penktadienio popietę sekcijoje Evelina Gžeškevič (Ewelina Grzeskiewicz, Lenkija) kalbėjo apie daiktavardžius Varmijos ir Mozūrijos dialektuose, Edita Ledichova – apie lietuvių bendrinės kalbos labializuotųjų ir nazalizuočių balsių kokybės tyrimą. Irina Gorbačiova (Rusija) kėlė klausimą dėl intonacijos vienetų kintamumo ir suvokimo priklausomybės nuo padėties.

Etnolingvistikos sekciją pradėjo pranešimai, skirti įvairiems lietuvių kalbos conceptams. Kristina Rutkovska aiškino žodžio reikšmę ir jos kultūrinės konotacijas remdamasi sąvoka „žemė“. Marius Smetona kalbėjo apie *mirties* variantiškumą. Irena Snukiškienė remdamasi leksikografiniais duomenimis analizavo *tiesos* conceptualizavimą, Monika Bogdzevič – *gėdos* suvokimo modelius. Popietinis posėdis daugiausia buvo skirtas įvairių žodžių etnolingvistiniams tyrimams. Jolanta Vaskelienė kalbėjo apie žodžius *laumė* ir *ragana* lietuvių kalboje. Birutė Jasiūnaitė pasakojo apie velniavardžius, kilusius iš luomo ar tautybės pavadinimo. Žydrūnė Šalaviejūtė nagrinėjo lietuvių kalbos *karvės*, *jaučio*, *veršio* pavadinimus ir jų motyvacijos įvairovę. Vilija Sakalauskiene kreipė dėmesį į žmogaus vertinimą lietuvių tarmių paremijose. Antrąją konferencijos dieną Etnolingvistikos sekcijoje buvo žvalgomasi po kitas kalbas. Jelena Konickaja kalbėjo apie rusų, slovėnų ir lietuvių biblinę frazeologiją, Mohmedas Ab-

denuras (Mohammed Abdennour, Alžyras) – apie natūraliąją įvairovę kaip etnolingvistinio daugialypiškumo šaltinį. Ana Stafecka (Latvija) pasakojo apie kai kurių Latgalos ir Lietuvos pavardžių paraleles. Ana Tyrpa (Lenkija) dėmesį kreipė į Lenkijos dialėktų frazeologijos variantiškumą.

Pranešimų įvairove klausytojus patraukė **Senosios raštijos sekcija**. Diegas Ardoinas (Diego Ardoino, Italija, Lietuva) nagrinėjo lietuvių kalbos patarlės *Dievas davė dantis, Dievas duos ir duonos* lingvistinę biografiją. Adrianas Čeris (Adriano Cerri, Italija) domėjosi N + N junginiais Donelaičio tekstuose. Jolanta Višnioch (Wiśnioch, Latvija) kalbėjo apie veiksmažodžių tiesioginės nuosakos esamojo ir būtojo laiko daugiskaitos 1-ojo ir 2-ojo asmens galūnių *-am, -at* ir *-ahm, -aht* vartojimą XVII a. latvių kalbos raštuose. Ilga Jansonė (Jansone, Latvija) gilinosi į onimų rašybos variantus nepublikuotuose XVIII–XIX a. latvių kalbos tekstuose.

Įdomių pranešimų pateikė ir popietinės sekcijos dalyviai. Irina Borbenčiuk (Ukraina) kalbėjo apie lotynų kalbos interferencijos pokyčius XV a. Prancūzijoje. Klaudijus Barna (Claudio Barna, Italija) domėjosi lotynų kalbos vartojimu ir jo atspindžiais lietuvių autorių kūriniuose. Kęstutis Dambrauskas apžvelgė atematinį veiksmažodžių asmenavimą XVI a. LDK reformatų lietuviškuose raštuose. Regina Rinkauskienė aptarė nereikšminių jungtukų *kad* ir *jog* funkcijas XIX a. raštuose, parašytuose rytų aukštaičių patarme. Jurgita Venckienė apžvelgė Maironio „Pavasario balsų“ (1895–1927) kalbos redagavimo istoriją.

Baigiamajam plenariniam konferencijos posėdžiui vadovavo Pjeteras Umbertas Dinis ir Lietuvių kalbos katedros profesorius Vytautas Kardelis. Perskaityti trys pranešimai. LEU garbės daktaras, Jono Kazlausko premijos laureatas Pėteris Vanagas (Pēteris Vanags, Latvija, Švedija) kalbėjo apie variantiškumą ir jo svarbą Latvijos raštijos ankstyvojo laikotarpio istorijai. Irena Smetonienė apžvelgė sinonimijos ypatumus koncepto analizėje. Vytautas Kardelis kalbėjo apie arealinį tipologinį lietuvių kalbos tarmių kompleksumą.

Galima tarti, kad pagrindiniai 25-osios tarptautinės mokslinės Jono Jablonskio konferencijos „Variantiškumas kalbose ir jų atmainose“ tikslai ir siekiai įgyvendinti sukaupu: akademinis dialogas tarp variantiškumo aspektais besidominčios tarptautinės lingvistų bendruomenės narių įvyko – po kiekvienos sekcijos pranešimų aktyviai ir vaisingai diskutuota; pasidalyta mokslinė patirtis buvo naudinga tiek Lietuvos, tiek kitų šalių mokslininkams: labai daug kalbėta apie metodologinius klausimus, įvertintos dominuojančios lingvistinės mokyklos ir kt. Bendrinės kalbos sekcijos užsienio mokslininkų pranešimai patvirtino mintį, kad kitos kalbos taip pat susiduria su anglų kalbos įtaka įvairiuose kalbos lygmenyse ir diskursuose. O svarbiausia – per šią jubiliejinę konferenciją atsiskleidė dar vienas naujas Jablonskio veidas – modernusis Jablonskis, savo be galo plačiu domėjimosi sričių spektru sugebantį vienyti ne tik Lietuvos, bet ir užsienio kalbininkus.